

ból Rabelais thelemi kolostorában találtam hát magam, ahol tehetőséges, fiatal és szép emberek jönnek-mennek, olvasnak-írnak. Tudom, hogy ez a kép hihetetlen, meg talán picit túl optimistának tűnik, de ha végignézem a programszervezőket és a programok sikerességét, akkor ezt láthatjuk. Budapesten és vidéken több mint száz programunk van évente, a JAK-tábor a legnagyobb irodalmi esemény a Könyvhét és a Könyvfesztivál után, megjelennek új és régi programok (új például az Add ide a drámád!-sorozat, míg régi a kritikai beszélgetéssorozat, az ImPulzus), jó a JAK-füzetek vagy a Világirodalmi Sorozat, a magyar kultúrpolitika számára is jelentős a Solitude csereprogram, sok külföldi látogat a JAK Műfordító Táborba, általában érzékenyek a jelen kérdéseire az elméleti programjaink, mint például a JAK Tanulmányi Napok. Lehet, hogy másutt is mindenki szót lehet érteni, s barátságok is szövődnek, de itt ez feltűnő, mint bulldog a here.

IV. A szabadság kis körei

Amire egyértelműen nagy szükség van, az az, hogy az irodalmi élet ne függjön ennyire a *támogatásoktól*. Ha az állam hagyná dolgozni az írószervezeteket mint a szabadság kis köreit, azaz csak annyi pénzük lenne, amennyiből az apparátus nyugodtan dolgozhat, akkor programokra már könnyebben lehetne kalapozni forrásokat. Még könnyebben lehetne, ha a törvényi keretek legalább annyira segítenék az írószervezeteket, mint a filmeseket vagy a színházakat: adókedvezményt a támogatóinknak!

De mindenekelőtt az a legeslegelső feladatunk, hogy azokat a kis köröket, amelyeket a magunk képére formálhatunk, és amelyek könnyen lesznek olyanok, mint amelyet szeretünk, erősítsük meg belül, legbelül. Ennek meglehet az a kisugárzása, hogy a hasonlókkal kialakul az az együttműködés, ami nem a viták elkerülését, hanem lefolytatását jelenti.

(A szerző a József Attila Kör leköszönő elnöke)

Zsolnai György

ELFEKTETETT KÉRDÉSEK

Abban a kérdésben, hogy a közelmúltban és a jelenben mekkora hatásokkal működtek/működnek az irodalmi közélet érdekképviselőinek nevezett szervezetei, bizonyosan konszenzus van. Az irodalom, szemben más kulturális ágazatokkal, az elmúlt időszakban kifejezetten alulteljesített az írószervezeteinek fenntartható működéséért vívott mindennapos harcban. Arról viszont kevés szó esik (és Csepregi János cikkében is kevés szó esett), hogy egyáltalán milyen lehetőségekkel bír egy érdekképviselői szervezet, főképp úgy, hogy láthatóan önmaga előtt sem tisztázott, valójában milyen érdekeket tud képviselni a nyilvánosság előtt. Ezzel több olyan húsbavágó kérdés felvetésének is együtt kell járnia, amelyekkel nem, vagy nem szívesen kerül szembe senki. A feltételrendszer, amelyben egy írószervezetnek működni kell, folyamatosan változik (többnyire rossz irányba), viszont az irodalmi közélet önmagával szembeni elvárásait függővé tenni a mindenkori kormányok kultúrpolitikájától vagy kuratóriumi döntésektől semmiképpen sem szerencsés, már csak mentálhigiénés szempontból sem.

Az irodalmi közélet résztvevőinek először is tisztázniuk kell a társadalmon és a politikán belül betöltött és betölthető szerepüket a továbblépés érdekében. A szerepek definiálását azonban nem kell szükségszerűen öncélú filozofálgatásként felfogni, hanem meg kell látni a lehetőséget abban, hogy egy egészséges vízió mind az írók, mind az általuk és értjük létrejött írószervezetek számára elengedhetetlen a túlélés érdekében. Fel kell vetni például a kérdést, hogy egy ún. reprezentatív írószervezet vezetőjének szerepe mutat-e valami párhuzamosságot egy ugyancsak reprezentatívnak nevezett iparági szakszervezet vezetőjének szerepével. Ha ugyanis az előbbin nem lehet számon kérni az utóbbtól elvárt érdekérvényesítő képességet és nyilvánosság előtti aktivitást, akkor tulajdonképpen nem is beszélhetünk érdekérvényesítő szervről, hanem csupán egy irodalmi szalonról. Szükséges ezért jól körülhatárolni a játékeret és a hatékonyság kritériumait annak érdekében, hogy mind az írószervezeti vezetőségek, mind a tárgyalóasztalok túlsó felén ülők előtt világossá váljon, mik is a valódi tétek.

Nyilvánvaló, hogy egy írószervezet nem szakszervezet, ám véleményem szerint mégis kellene bírnia olyan tulajdonságokkal, amelyekkel az általa képviselt tagok érdekeit sikeresen érvényesíteni tudja. Azt pontosan tudom, hogy az írószervezeti vezetők aktív munkát végeznek és mindent megtesznek azért, hogy forráshiányos szervezeteik pár hónappal tovább tudjanak működni. Fel kell azonban vetni a kérdést, hogy ez elegendő-e. Az is nyilvánvaló, hogy szemben mondjuk egy vasutas szakszervezettel, nem lehet értelmes módon arról beszélni, hogy miből állhatna az írók és költők részéről egy esetleges érdekvédelem-sztrájk esetén az olvasók felé garantált elégséges szolgáltatás (minden második sort kihagynának publikációikból?). Azon viszont hosszabbban el kellene merengeni, hogy a társadalom szellemi és lelki állapotára gyakorolt pozitív hatások tekintetében (hiszen erre szokott minden író és költő hivatkozni, amikor az irodalom társadalmi hasznosságáról esik szó) jól áll-e a kortárs irodalom, sőt egyáltalán gyakorol-e valamilyen hatást bármekkora rétegre.

Ugyanígy arról is érdemes lenne egy átfogóbb vitát rendezni, hogy az egyeztetéseken, megbeszéléseken, a tematikus táborokon és egyéb eseményeken kívül mit lehet jogosan elvárni egy irodalmi érdekvédelem-sztrájkotól. Az világos, hogy nem sok húzólap van egy irodalmi vezető kezében azokkal az erővel szemben, akikhez képest függő helyzetben van. Hangja, még ha az érdekek pókerpartiján rendre pisztolyt szorítanak is a fejéhez, nem hallatszik el kellően messzire – a nyilvánosságunk úgyis fogalma sincs arról, hogy ma Magyarországon létezik irodalom, hiszen sehol sem találkozunk vele. Az egyes pajzson körbehordozott írók mint korrumpált humánértelmiségek tűnnek fel néhanap valamelyik pletykalapban (ha éppen nem ők maguk írják azt). Különálló szigetként jelenik meg minden író és költő, akik mögül hiányzik a szakma, a hivatás támogató jelenléte. Így aztán nehéz is egyetlen erős hangot meghallani, és az irodalom műveléséről mint hivatásról beszélni, amelynek társadalmi szerepe és súlya van.

Író és költő mindenki, aki ezeket a megnevezéseket a neve mögé biggyeszti, ám az a különbség az „író” és „költő” mint leírás és a „bádogos”, „vízvezeték-szerelő” mint leírás között, hogy az utóbbin számon lehet kérni az első csőtörés után, hogy valóban az-e. Nem csoda, ha a társadalomról kevésbé szofisztikáltan gondolkodóknak rögtön az jut az eszébe: míg a szerelőnek van mesterlevele, az író és költő viszont (bár e foglalkozásoknak FEOR-száma van) úgyis szólva nem is létező foglalkozás. Ahhoz, hogy az irodalom művelése hivatásként le-

gyen elgondolható (nem művészetként, hol van az még!), szükséges volna legelőször is szétválasztani a búzát az ocsútól. Ha egy írószervezet tagdíjából akar elégedélni (biztosan nem), akkor persze érthető, hogy nagy létszámú tagság megteremtését preferálja, de vajon a felvételi kritériumok elég erősek-e ahhoz, hogy szakmai, esetleg társadalmi megbecsültséget is jelentsen egy írószervezeti tagság, és garantálja, hogy a szervezet tagsága képvisel egy minimális szakmai nívót?

Ezen kívül joggal merül fel az a kérdés is, hogy az írószervezetek magas száma valóban a szellemi pluralizmust dicsőíti-e, vagy inkább a széttöredezettséget és a felesleges párhuzamosságot jeleníti meg, amely a társadalom szélesebb rétegeiben, sőt a kisszámú, be nem avatott irodalombarátban is ugyanazt a benyomást kelti, mint a pénzeket újraelosztó döntéshozókban, miszerint az ország jelenlegi kondíciói mellett indokolatlan fenntartani ennyi szervezetet ugyanarra a célra. Már ha fenntartanák – vághatja rá erre egy szervezeti vezető, és joggal. A társadalmi munkában, lelkesedésből levezenyelt elnökségi terminusokon, a munkatársak gyakran csak ígérvényekben manifesztálódó tiszteletdíján és a beláthatatlan kintlévőségeken nem segít ez a problémafelvetés, de végül el kell jönnie annak az időnek, amikor ezzel a problémával is a maga mélységében kell szembenézni. Ennek egyik első állomása az lehet, ha az állami pénzekről való függés helyett (de legalábbis: mellett) az irodalmi közélet megtalálja azokat a további támaszokat is, amelyek csökkentik a politikának való kitettséggel járó kockázatokat.

Írásom végén szeretném aláhúzni, hogy ezek a kérdések nem újak: ezek az elmúlt években tudatosan elfektetett kérdések, amelyeket az idő újból és újból újraformalizál. És ennek a lappangásnak az oka nem más, mint az a látványos tény, hogy az irodalom formális és informális „intézményrendszerének” szereplői képtelenek arra, hogy kellően fontosá tegyék magukat a társadalom számára – ez az impotencia pedig látványosan végigvonul a rendszerváltozás utáni két évtizeden, az írók és költők tulajdonképpeni szerepválságán. Vagyis az a defektus, amely a mai helyzet kialakulásához nagyban hozzájárult, nem a politikával való összegabalyodás, nem is a zárványosodás, hanem a megújulásra való képtelenség.

(A szerző a Szépirodalmi Figyelő rovatvezetője)